

LA INTEGRACIÓ A L'«ALOU FEUDAL» DE LA SEU DE GIRONA DE LES TERRES BENEFICIADES PEL «RÈGIM DELS HISPANS». ELS CASOS DE BÀSCARA I ULLÀ, SEGLES IX-XI (*)

RAMON MARTÍ

L'objectiu d'aquest paper és resseguir el procés de subjecció econòmica fiscal, a la Seu de Girona, de l'espai agrari comprès al seu domini durant els segles IX-XI. Aquest resseguiment és restringit als indrets més ben documentats i que ens aporten dades fiables al llarg dels tres segles. Veurem com el procés de subjecció seguirà uns passos diferents i obtindrà uns resultats diferents a cadascun dels llocs estudiats, conseqüència de la participació de circumstàncies locals concretes. No hem trobat «gironins» fidels del bisbat de Girona, només propietaris de terres i habitants d'una vila (*villa*) o «vilar» (*villare*) a l'hora de fer valer els seus drets sobre la terra.

Recentment Th. N. Bisson ha fet palesa l'ínfima «catalanització» de Catalunya al segle XII¹; amb més raó cal suposar-ho encara als segles precedents. Aquests «catalans» tenen per identitat la del lloc on viuen i la heretada dels seus avantpassats. De vegades l'únic testimoni de l'origen d'un home és el seu nom; puntualment anotarem a peu de pàgina la relació d'antropònims d'origen germànic/llatí quan tinguem un grup coherent de pobladors².

El primer precepte carolingi conservat és el que atorgà el 834 Lluís el Pietós al bisbe Wimer, on li reconeixia drets fiscals sobre 9 viles i 4 «vilers». El darrer el rebrà Wigo el 922 de Lluís d'Ultramar i hom hi fa menció de gairebé 30 viles, 15 «vilers», 2 cenobis i diverses valls³. Aquest increment del nombre de propietats proper al 200 % en menys d'un segle i l'adquisició de nous drets fiscals és la pauta seguida per la Seu gironina en el període estudiat.

En els dos preceptes citats es reconeix al bisbe la facultat de jutjar i fer justícia en el seu domini, la qual cosa li serà útil per fer-se justícia ell mateix i por-

¹ «L'essor de la Catalogne: identité, pouvoir et idéologie dans una société du XIIe siècle», *Annales E.S.C.*, 1984, n.º 3, pp. 454-79. «...au début du XIIe siècle, lorsque italiens et étrangers parlent pour la première fois de «catalans» et de «Catalania», c'est-à-dire, selon l'étymologie la plus plausible, (d'hommes issus) de la terre des châtelains «castlans». Il paraît douteux que cette perception implique d'autres dimensions culturelles de l'identité social. Ni les juges, ni les moines, pour ne mentionner que deux catégories sociales caractéristiques, ne manifestent un intérêt ou un attachement ouvertement régionalistes au XIe siècle», p. 456.

² Dintre del grup d'antropònims llatins compte també els d'origen grec i hebraic que deuen la seva difusió al cristianisme. De vegades la tasca de classificació dels noms presenta dificultats, degut a la corrupció de les formes que ens han arribat a les còpies. Ens ha estat una gran ajuda rellegir AEBISCHER, P., *Essai sur l'onomastique catalane du IX au XIIe siècle*, Publicacions de l'Oficina Romànica, Barcelona 1928. Més recent, un article de D. KRÉMER, «Die germanischen personennamen in Katalonien: Namensammlung und Etymologisches», *Estudis romànics*, XIV i XV (1969 i 1970), pp. 1-225 i 1-121, ofereix un ampli catàleg de noms germànics.

³ CC, (Girona II) pp. 120-24 i (Girona IX) pp. 148-51.

tar a terme la tasca de subjecció, reconeixement i percepció d'impostos. No és estrany que dels 27 documents conservats fins l'any 900 referents a l'església de Girona 14 siguin actes de judici –gairebé el 52 %⁴. Dels 14 plets diferents de què tenim referències, el bisbe en guanyà 13 (el 93 %).

El caràcter restringit localment d'aquesta massa de documentació judicial del segle IX ens porta a centrar el nostre treball sobre les dues viles de les quals tenim més informació i de l'espai que les envolta. Gairebé des d'arran de la conquesta podem escorcollar el procés de dominació de les viles de Bàscara i Ullà.

Bàscara

Està situada a la comarca de l'Alt Empordà, al *pagus* de Besalú, tot just on acaben els *pagus* d'Empúries i de Girona. La seva estratègica posició està lligada al fet d'ésser pas obligat de la Via Augusta pel riu Fluvià, amb les càrregues fiscals que d'aquesta «estratègia geogràfica» es deriven per les mercaderies, homes i ramats en moviment.

De bell antuvi el bisbe de Girona començà a interessar-se per la vila. El primer document relatiu al bisbat és del judici que el 818 promogué el bisbe *Uuadarilico* contra un home dit *Godaldi*, sobre les seves propietats a Bàscara⁵. El plet tingué lloc en presència dels *missi* de Lluís el Pietós, Nifrid –arquebisbe de Narbona– i Crispia –bisbe de Nimes–. Davant de vuit jutges i un saig (*saione*) hom pren jurament a vuit homes que són portats a fer un volt pels límits de la vila (*archas et fixorias*) establint-los (*manibus nostris ostendimus signa*), i assegurant que aquests mateixos foren els límits fixats pel *comes palatii* Ragonfred quan investí el bisbe *Uuaralico*, donació que havien sotasignat set testimonis diferents, entre els que trobem un nom d'ascendència musulmana, *Ababdela qui uocatur Maradon*⁶. El motiu del plet devia ser el raonament de *Godaudi* de què les seves terres quedaven fora dels límits fixats abans. Així, si la donació de Ragonfred –delegat per Carlemany– fou dels drets fiscals sobre la vila; al judici ara esmentat l'objectiu és ampliar aquest espai fiscal; no sabem, però, quines eren les propietats en qüestió, el document no ho diu.

El 834, al diploma de Lluís el Pietós, Bàscara inclou el «vilars» *Spodilio* i un altre del qual no cita el nom. Deu anys més tard Carles el Calb reconeixerà cinc «vilars» al seu terme: *Spodilio, Abderama, Terratellas, Cassamiola, Amidon*⁷, «vilars» que sembla haver guanyat la Seu a força de judicis. El 841 Domènec reconeix al bisbe la propietat sobre *ipsas terras uel ipso ortile quod ego teneo pro uillare ad Terratellas qui est infra terminos de uillaribus eorum*, en raó d'un

⁴ Un 30 % pertoca als preceptes reials. Per fer aquests càlculs no hem fet comptar del precepte de Carlemany (Girona I) i la consagració de Santa Maria de Ridaura el 858 (*NH*, t XI, ap. 21), per considerar-los «improbable» i «fals» respectivament. Així tampoc hem inclòs dos judicis dels quals tenim notícies per un altre de 893, ja ho veurem més endavant; amb aquests dos el percentatge seria del 55 %.

⁵ Es tracta d'unes *conditions sacramentorum* jurades a la vila de Borrassà pel judici esmentat. Sovint ha estat mal interpretat pels successius editors del text; cal atènyer-se a l'edició feta per SAL-RACH, J.M., *El Procés de Formació Nacional de Catalunya*, (2 vols.) Ed. 62, Barcelona 1978, vol. I, pp. 145-46 (not. 14).

⁶ Els jutges són *Adalfus, Atroarius, Calbus, Civella, Prouasius, Romulus i Sculpiliarius*. Els testimonis del plet (*Argemirus, Auripino, Cauatus, Condesindo, Maurilio, Segontio, Ualerius i Uitalis*) presenten una relació noms germànics/latins de 2/6. Als testimonis de la donació de Ragonfred (*Ababdela qui uocatur Maradon, Auenatus, Comparatus, Huctiando, Mantildo, Oderius i Truncato*) està igualada, 3/3.

⁷ CC, t. II, vol. I (Girona III), pp. 125-30.

torrent que passa pel «vilar» i que deu ésser per benefici de la Seu⁸. Terradelles, molt llunyà de Bàscara, interessava al bisbe perquè per allí també passava la Via Augusta (veure el pla)⁹. Un dels presents en el plet es diu *Amiton*, que podem relacionar fàcilment amb el *uillare Amidon* que surt al precepte de 844.

Un dels jutges d'aquest judici es diu Calabuig (*Calipodus*) que ben bé podria ser el cap o el propietari de la vila que avui porta el seu nom a la vora de Bàscara; aquesta vila o «vilar» la posseiria per artigament, cas que fos el mateix *Calapodius* qui el 812 anà davant Carlemany amb un grup de quaranta-dos «hispan» (*ispani*) a queixar-se de les opressions sofertes a les seves «aprisions»¹⁰. A un altre plet de 893 trobem que Bàscara a orient afronta amb:

«...villa Calapodii per ipsum cacumine montium, sicut in preceptos resonat vel in ipso iudicio quondam Ansulvus qui fuit mandatarius de Gondemari episcopi, conquisivit super mandatario de quondam comite Alarico, quondam Trasoario, et super Pipino qui alio nomine vocatur Abderama...»¹¹.

Aquests dos judicis a què fa referència degueren fer-se en la dècada 834-843, possiblement en 842¹². Al plet contra el comte Alaric degué fixar-se el límit del *pagus* d'Empúries al pujol que separa Calabuig de Bàscara (*ipso cacumine montium*)¹³. El procés contra *Abderama* (un altre nom musulmà!) seria per tal que reconegués els drets del bisbe al «vilar» que porta el seu nom, situat entre el pujol i la vila de Bàscara.

Enlloc se'ns informa de la natura de les terres en conflicte; no sabem si les tenen per «aprisió»; solament del de Terradelles sabem que es tracta de *terras et ortile*. En qualsevol cas, hem vist com un «vilar» sol ser una explotació que en principi pertany a un individu del qual pren el nom —d'on pot deduir-se que siguin «aprisions»—. Així passa amb *Abderama* i *Amidon*. El cas de Calabuig podria ser el d'un *hispani potentiore* que pot mantenir els seus drets davant del bisbe.

En un altre judici celebrat el 842 a Empúries¹⁴ la Seu obtindrà del comte Alaric la confirmació d'un terç del *pascuario* i del *teloneo mercatorumque terre marisque*¹⁵, donat al bisbe per Lluís el Pietós. La cruïlla de camins que representa Bàscara envers Besalú, Empúries i Girona és el lloc idoni perquè el bisbe faci valer els seus drets de «teloneu», drets multiformes, que es detallaran en precep-

⁸ *VL*, t. XIII, ap. 2.

⁹ CONSTANS, L.G., «¿Transcurria por Guialbes la Via Augusta?», *AIEG* (1950), t.V., pp. 223-27.

¹⁰ *CC*, t. II, vol. II, p. 313.

¹¹ *ES*, t. 43, ap. 13.

¹² El govern d'Alaric a Empúries ocupa el període 834-43 (SALRACH, J.M., *op. cit.*, pp. 106 i 110) i Ansulf fou *Mandatarius* del bisbe en un altre judici a Empúries contra Alaric en 842, encara que en aquest cas el «mandatari» del comte fou *Sclua* i no Trassoer.

¹³ *Cacumine: sumitates montium uel uertices* diu un glossari *ex libro iudico* de començament del segle XI, conservat al ms. *Escorial Z, II, 2^{on}*, f. 267 v., que hem tingut oportunitat de treballar amb el doctor A. Mundó.

¹⁴ S'han conservat tres actes del plet: les *conditiones sacramentorum* (jurament de testimonis) (*VL*, t. XIII, ap. 3); la *professione* (confessió) de *Sclua*, «mandatari» del comte (*MH*, ap. 17); i el *iudicio* (sentència) (*MH*, ap. 16).

¹⁵ El «pascuari» és un impost de pastura en terres públiques i coneixem per la *lex Wisigothorum* que consisteix en la desena part dels animals (*LW*, lib. 8, tit. 5, c.5). El «teloneu» és l'impost indirecte que grava el comerç en el transport o en la venda (*CC*, t. II, vol. I, p. XVII i ss.; *MLLM*, p. 1015).

tes reials i papals posteriors: *pulveratico* (a. 891), o taxa de peatge¹⁶; *ribaticum* (a. 891), dret d'amarratge¹⁷; *rafica* (a. 892), taxa sobre desplaçament de ramats¹⁸; *mercatio* (a. 922), gravament sobre l'intercanvi¹⁹.

No tornem a tenir notícies de Bàscara fins el 893. Es tracta ara d'un seguit de cinc plets presidits pel bisbe *Servus Dei*, que utilitza com a *mandatarius* al prevere Adila. Quatre seran incoats contra Revell, personatge que serà desposseït, un darrera l'altra, de tots els seus béns als termes de la vila. El primer dels judicis tingué lloc en el mes d'abril, essent-hi presents onze enviats del comte Dela i sis jutges²⁰. Revell reconeix que els béns que havia comprat a Galderic –fill de *Abderama*– pertanyien al bisbe:

«...domos, curtes, terras, ortos, vineas, mulinares, lineares et de ipso molino quod ego ibidem teneo qui est in flumine Fluviano vel infra terminos de villa iamdicta Baschara».

En el mes de novembre Revell evacua, en un altre plet, una *terra* al «vilari» *Abderama* que afrontava amb terres de la Seu; en la defensa digué que ho tenia per benefici del bisbe²¹. El mateix mes evacuarà encara l'herència que comprà a *Eldebono* i a la seva esposa *Auecella* al mateix «vilari»:

«...domos, curtes, ortos, vineas, cum arboribus pomiferis uel inpomiferis, in surecanis et in molinaribus qui sunt in flumen Fluuiani in termino de Baschara»²².

Revell se'ns dibuixa com un gran propietari amb béns adquirits per compra a uns personatges que no trobem citats enlloc. Encara un altre cop es trobarà davant d'un tribunal, quan el desembre del 894 reconixerà haver tallat disset figueres d'uns horts que pertanyien a la Seu a *Abderama*²³. No coneixem quin fou el mòbil pel qual Revell tallà les figueres, si ho féu per ràbia i si es tractava de béns expropiats al darrer plet (recordem els *arboribus pomiferis uel inpomiferis*); el que sí sabem és quin càstig estableix la *lex wisigothorum* per aquest delictes: va haver de pagar entre 34 i 68 *solidos* o la seva equivalència²⁴.

¹⁶ MLLM, p. 872.

¹⁷ *Id.* p. 921.

¹⁸ *Id.* p. 881. A DU CANGE, *Glossarium mediae et infimae latinitatis*, (1883-87) és interpretat com un dret sobre les despulles dels naufragis: *raficam fuisse quod dominus habet in naufragiis, quod Normannos «Ware» dicitur* (vol. 7, p. 7). Reformant-se amb un document de Tortosa del 944, GUI-CHARD, P., ha fet la mateixa interpretació, «Animation maritime et développement urbain des cotes de l'Espagne orientale et du Languedoc au Xe siècle», a *Occident et Orient au Xe siècle*, Paris 1979, pp. 197-201, *A.C.B.L.A.* III vol. 73. BALARI als *Origenes Històrics de Catalunya* aporta un document de 957 on el bisbe Wadamir dona a l'església de Sant Pere de Vic *raficum Ausone transeuntium* i apunta que pot referir-se a un impost sobre circulació de ramats, encertant. Barcelona 1899, p. 515.

¹⁹ MLLM, p. 671.

²⁰ Veure not. 10.

²¹ (Jo Revell) *non inuassi sed ille (el bisbe) eam mii dedit que ego eam tenuissem pro suo beneficio et ille dixit quia illa terram non eam mii beneficiauit. ADG, CCM pp. 78-79.*

²² *Id.* pp. 85-86.

²³ *Sic ueni ego Reuellus sic incidi ipsas ficulneas «mea sola presumptione» et deuote et ueraciter me recognosco in uestro supradicto iudicio. Id.* pp. 84-85, les cometes són nostres.

²⁴ El fet que Revell actués per *mea sola presumptione* duplica la pena. A la *lex wisigothorum* hi ha un capítol de càstigs per tallar arbres aliens (*LW*, 1. VIII, t. III, c. I). Ens sembla prou interessant i val la pena transcriure'l:

«De compositione arborum incisarum. Si quis inscio domino alienam arborem incidit: si pomifera est, det solidos III; si oliua, det solidos V; si glandifera maior est, duos solidos det; si minor, det solidum unum; si vero alterius generis sunt et maiores adque prolixiores sunt, binos solidos ▶

Un altre judici contra un particular tingué lloc en desembre del 893, a conseqüència del qual Wadamir evacuava la sisena part d'una vinya que sembla haver comprat al propi Adila, «mandatari» del bisbe, i que era als termes de Bàscara²⁵.

En aquest seguit de plets hom cita vuit jutges, dos dels quals apareixen en tots, *Madaxone* i *Baldafred*. En tots els casos el saig és *Undila*. Hem trobat sota el títol de *boni homines* presents i a les signatures de les actes un total de trenta-cinc individus que, per la freqüència amb què es repeteixen i per tenir de vegades terres veïnes, pensem que habiten a la vila de Bàscara²⁶. Tots són homes, excepte *Emília* que apareix citada a les afrontacions d'una vinya, i deuen ser els caps d'un grup familiar d'extensió desconeguda. Potser les dones no tenen cap funció legal com a testimonis.

El caràcter hereditari de les terres confiscades que havien comprat *Revell* i *Wadamir* ens fa pensar que es tracta de terres artigades a finals del segle VIII o començament del segle IX, sobre les quals el bisbe no havia pogut fer valer els seus drets fiscals. Serà en passar a mans d'un individu aliè al grup familiar que aquestes terres perdran el seu estatus d'exempció del «règim dels hispans».

Més tard, el 921, el bisbe *Wigo* promou un judici, presidit pel comte *Miró* a la vila d'*Esponellà*, contra vint-i-un homes que havien construït cases i plantat vinyes i horts dintre dels termes de Bàscara:

*«Quantum isti supradicti homines intra iam dictos terminos, domos et curtes hedificaverunt, vineas conplantaverunt contra voluntatem vel iussionem supradictorum Episcoporum iniuste et contra lege hoc fecerunt»*²⁷.

Les noves construccions i explotacions s'havien fet tot just als límits de Bàscara i *Vilademuls*, segurament a una zona verge i on els límits no eren gaire clars²⁸. No sabem d'on vénen aquests homes; confrontada la llista amb la de 893-94 sols coincideixen *Ansulfo* i *Altemiro*, però són noms massa freqüents per poder relacionar-los, i això sense comptar que 28 anys separen ambdues llistes. Cal considerar però que es tracta d'un grup considerable de gent doncs només se'ns citen els caps de grups familiars, tots ells homes.

► *reddat, quia, licet non habeat fructum, ad multa tamen comoda utilitatis preparant usum. Et hec quidem compositio erit si tantundem abscise fuerint; nam si presumptive incise alicubi ferantur, aut similes arbores cum illis incisus dabuntur, aut predictum pretium duplo solvetur».*

²⁵ ADG, CCM pp. 83-84.

²⁶ Són: *Aduh, Angelos, Altemiro, Amalio, Ansulfo, Argimiro, Arnusto, Atone, Atremiro, Auito, Blanderico, Eldesindo, Emiliana, Eudefredo, Ibisio, Inchilredo, Iosio, Iurio, Loderico, Lupone, Onesto, Ouido, Ramliotus, Romeo, Sabo, Salamiro, Sarcheres, Soniofredo, Stephano, Sunialdo, Teudo, Tobias, Trassoarius, Uenerello*. La relació antropònims germànics/latins amb prou feines podem aproximar-la als 4/3.

²⁷ S'han conservat el «jurament de testimonis» (*VL*, t. 13, ap. 12) i la «confessió» (ADG, CCM pp. 77-78). L'acusació recau directament sobre: *Adalane, Altemiro, Ansulfo, Ascarico, Baldouico, Berane, Bono, Elderico, Flauio, Juliane, Managiso, Mirabile, Odilone, Petro, Roderico, Sendero presbiter, Soniario, Teuderico, Uuadamiro*. Cal afegir però *Quedredus*, que rep el jurament dels testimonis, i *Remfredus*, qui *recognoui uel euacuauit* a la confessió, que degueren actuar com a «mandataris» dels acusats. La relació noms germànics/latins és gairebé 3/1.

²⁸ «... non possumus probare nec hodie nec ullo tempore nec per testes nec per scripturam nec per ullum iudicium ueritatis quod ipsas domos uel uineas unde predictus Auctodus (el «mandatari» del bisbe) nos petiuit a partibus nostris pro defendere possumus per termines de uilla de muls, et quantum nos domos, curtes et ortos hedificauimus, uineas complantauimus infra terminos de iamdicta uilla Baschara». ADG, CCM pp. 77-78.

Per deixar clars els límits de la vila hom procedeix a establir *fixorias*. Al document es descriu amb precisió quines són les seves afrontacions. Aquesta precisió arribarà fins i tot a fer que l'any següent, al precepte de Lluís d'Ultramar per la Seu, hom faci constar les afrontacions de la vila, cosa poc freqüent als preceptes (vegeu el planell).

Els nous límits romandran intactes durant prop d'un segle. Ara l'objectiu de la Seu serà obtenir drets fiscals sobre la vila de Parets, veïna de Bàscara, Fluvià amunt; traurà beneficis dels conflictes haguts a mitjan segle X entre Adalbert i el comte Sonifred²⁹. El 958 Adalbert dona a la Seu, en son testament, part de l'«alou» que té a Parets per herència i per compra, amb la condició que ho tingui, mentre visqui, son germà Sonifred (prevere) pagant anyalment un terç dels fruits (*fruges*) obtinguts (!)³⁰; veritablement devia ser una misèria el que quedava per als pagesos que treballaven les terres. Aquesta situació no degué durar gaire, ja que per dues actes del 968 tenim notícia de la donació del mateix «alou» —íntegrament— a la Seu, feta pel comte Miró, que diu haver-la recuperada en judici i que pertanyia al seu germà assassinat³¹. En 985 veurem un tal *Fredichus* donar a la Seu una vinya situada a Parets que fa uns 1.200 m² i que està voltada completament de terres de Santa Maria³². Potser les «donacions» vénen a substituir els judicis?

En la butlla del papa Silvestre II^{on} per al bisbe de Girona en 1002, trobem Bàscara per primera vegada definit com a *alodio*, «alou feudal» en qualsevol cas³³. Quan el bisbe Pere faci, en 1019, la dotació del *domus canonicae* li atorgarà la meitat de les «tasques» de la vila i de l'església de Santa Llogaia de Parets, afegint-li els delmes i tot el que pertany al fisc i que tenia l'ardiaca Guillem³⁴.

Si el domini sembla augmentar i consolidar-se Fluvià amunt, no creix en canvi cap a orient. Hi haurà però un procés en 1020, en presència del comte Bernat, pel qual la Seu guanyà una *insula* pertanyent al terme de Calabuig³⁵. El plet és incoat contra un home dit Bernat, que defensa la seva propietat com a «alou» rebut del clergue *Accione* i part del terme de Calabuig. Hom repeteix que les vessants d'aigües del pujol separen Calabuig de *Abderama*, «vilar» que tenia la Seu en temps de *Accione*, excepte la *insuleta qui resonat per dextrum*, com diu una escriptura aportada per Bernat. Però dos testimonis de la Seu, Miró i *Segino*, juren sobre les relíquies de Sant Iscle que donà aquesta *insula* per treballar-la a Radulf de Bàscara *et ipsa tascha donare ad Brandilane, ministeriale sancte Marie*. Havent fet Bernat la seva declaració, volgué jurar-la també sobre els sagraments però no li ho deixaren fer:

«...*Lex precepit quod omnis homo qui est petitus per legem de aliquam rem et ille ex inde est professus non est necesse dare probationem sed iudex ex inde faciat iudicium de re discussa*».

²⁹ L'abat Gotmar obtingué en 944 un precepte reial confirmant els béns d'Adalbert i els seus germans als pagus de Girona i Besalú (CC, t. II, vol. II, pp. 387-90). Els conflictes a què fem referència arribaren a l'assassinat de Sonifred a mans d'Adalbert.

³⁰ ADG, CCM pp. 308-309. Es tracta, però, d'una donació restringida ja que es reserva la propietat d'un molí per son fill *Ennegone* i un mallol per Santa Llogaia.

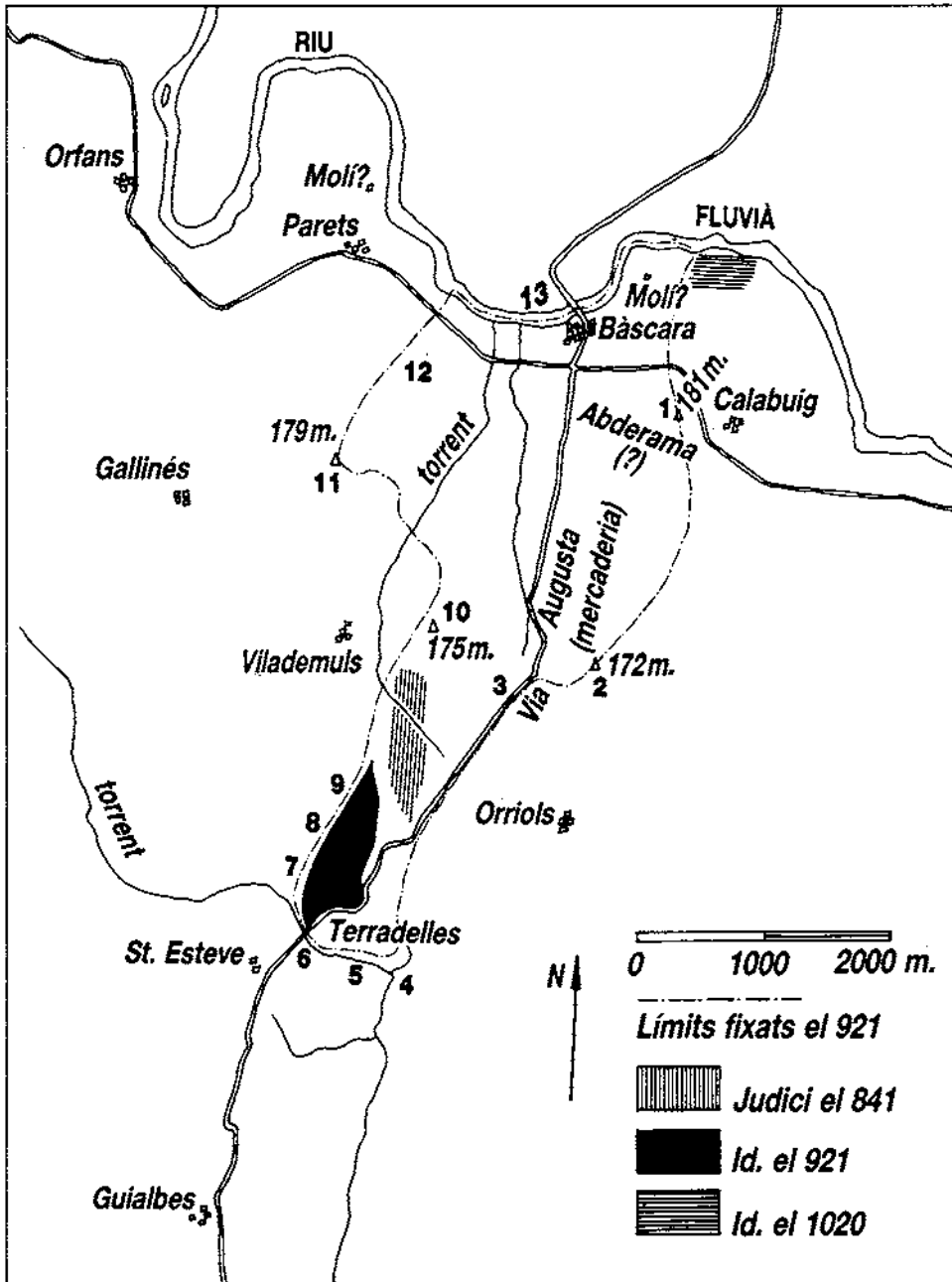
³¹ MH, aps. 106 i 107.

³² ADG, CCM, p. 303. Les mesures vénen donades en *destros* i un «destre» equival a «cinc colzes i mig peu» (aproximadament 2,30 metres), si hem de fer cas a una referència continguda al CCM en un document de Domeny de l'any 931, p. 358.

³³ MH ap. 150 i ES ap. 25.

³⁴ VL, t. XII, ap. 30.

³⁵ ADG, CCM pp. 17-18.

Afrontacions establertes en 921:

1, terminio Impuritanense (cacumine montium); 2, arca de Oriolus villa; 3, pergit per ipsam viam merchaderiam; 4, ipsum litem qui est in ipsa serra supra domun Tassoarii condam (fou present als plets de 893); 5, vineam quam retinueram; 6, usque in ipso rivo; 7, inter domos ubi habitant Quadamirus et Sonarius (tots dos acusats); 8, ipsas fixorias qui supradicti iudices fixerunt; 9, vinea Belloni; 10-11, in summa serra que dividit inter bascharan et villam quam vocant Gallinarios et vadit ipsa serra usque ad ipsa archa antiqua... que dividit inter Barchara et Paretetes; 12, campos de Vilredo presbitero; 13, in flumen Fluviani. (VILLANUEVA, J., V.L., t.XIII, ap.12. Les afrontacions 4-9 són hipotètiques).

El veredict, evidentment, fou l'evacuació per part de Bernat, però arribat a aquest punt el nostre home devia estar-ne tip i marxà del plet sense signar:

«...et postquam habui suprascriptus Bernardus istos sacramentos receptos noluit isto suo nomine et suo signo firmare et extrausit se de ipso placito et habiit noluit hoc suo digito signo impressione roborare».

Haurem d'esperar fins al 1055 per trobar una nova referència a Bàscara³⁶. Aquest cop Guillem, comte de Besalú, dona al bisbe Berenguer els *usaticos et albergas*³⁷ que justament o injusta tingués *in dominicatura que dicunt Baschara* com ja havien fet son pare i els comtes anteriors. En realitat no és una donació perquè el compte rep a canvi dos rucs.

Bernat, comte de Besalú, renovarà en 1066 la definició feta per son germà Guillem, lliurant a la Seu els *usaticos et albergas*³⁸. El mateix any en què Arnall Isarn i la seva esposa *Neuia* permuten amb la Canonja un «alou» que tenen a Parets, a canvi reben la *baglia de ipso hauer de sancta Maria* en la vila³⁹.

Amb aquest tipus de delegació local s'assegura la percepció d'impostos. Cal tenir, però, unes clienteleles armades que facin respectar els drets fiscals contra grans i petits. Aquest sentit té un conveni fet el 1072 entre el bisbe Berenguer i Bernat Adalbert de Navata, a qui dona l'honor eclesiàstic que fou de son germà Guillem Bernat (clergue de Santa Maria)⁴⁰. A canvi Bernat permet *hostes et caualcadas siue conductu* (guerrers, patrulles i mercenaris)⁴¹. A més a més li ofereix el seu *castro* de Navata per entrar, sortir o guerrear; guerrejant ell mateix contra qui vulgui apropiar-se l'honor del bisbe, excepte contra el comte de Besalú (és un «honor» material, evidentment). Bernat i son fill acaben definint al bisbe la meitat de les «tasques» de Bàscara, meitat que es reserva aquest darrer d'ençà de la donació a la Canonja en 1019.

En aquest estat de coses deixem la vila de Bàscara, donat que cap altre document del segle XI ens aporta més informació.

Ullà

Vila situada al Baix Empordà, al *pagus* d'Empúries, fou confirmada en 834 per Lluís el Pietós com a propietat fiscal del bisbe i reconfirmada successivament en tots els preceptes reials. El seu terme es troba vora el riu Ter, amb riques terres al·luvials per sota dels 20 metres sobre el nivell del mar. L'únic punt de referència per establir divisions territorials amb les viles veïnes és el Montgrí (309 metres).

L'any 879 els comtes Dela i Sunyer d'Empúries-Peralada presideixen un judici promogut pel bisbe Teotari contra un home dit *Adisclus*⁴². L'escenifica-

³⁶ MH ap. 243.

³⁷ «Impost acostumat» i «pagament per la redempció del dret d'hostatge». MLLM pp. 33 i 1052.

³⁸ VL, t. XIII, ap. 24.

³⁹ ACG, pergamí original, per classificar (en breu G. ROURE publicarà una catalogació dels documents anteriors al segle XIII). Hi ha una clàusula on s'estableix que si aquests no fossin fidels als canonges, en un termini de vint dies hom promouria una querrela contra ells.

⁴⁰ ADG, CCM p. 230. Bernat Adalbert i Guillem Bernat encara faran un pacte en 1099, ACG, Llibre Verd f. 183 r. i v.

⁴¹ MLLM pp. 505(3), 112(2) i 241(4).

⁴² BOTET y SISÓ, J., «Los Condes Beneficiarios», *Certámenes de la Asociación Literaria de Gerona*, Gerona 1889, ap. 4.

ció del plet és extraordinària; a més dels comtes és present el vescomte Pere i nou jutges, sis dels quals trobarem als judicis de Bàscara de 893-94⁴³; un saig; quatre ardiaques; tres abats; vint-i-dos sacerdots⁴⁴; vint-i-set *vassi* del bisbe i dels comtes; i vuit «homes bons». Adiscle acusa el bisbe d'haver ocupat la terra que posseeix a Torroella de Montgrí i Auderic, «mandatari», diu que aquesta terra pertany a Ullà i en conseqüència al bisbe. La cosa no va més enllà i Adiscle evacua la terra, que està situada més al sud del riu Ter, vora el riu Daró i Gualtà⁴⁵. Així creix el domini fiscal d'Ullà cap al sud.

En 881 Teotari tornarà a provar el joc, ara al nord. El seu «mandatari», *Stremirus*, promourà un plet contra Andreu per *domos, curtes, ortos et pomiferos et terras* que té als termes de la vila *Bitinga* (Bellcaire)⁴⁶. El judici tingué lloc al «vilar» de *Purtos* i tornaren a presidir-lo els dos comtes⁴⁷. Però aquesta vegada les coses anaren malament per al bisbe. Andreu digué en son descàrrec que ho tenia per «aprisió», referendat-ho amb un precepte reial, *sicut ceteri hispani faciunt*. Ens trobem, doncs, davant d'un *hispanus potentior* que devia ser el cap d'una explotació amb més gent. Aleshores les terres es dividiren des de dalt del Montgrí i foren mesurades al pla, establint-se unes afrontacions de gairebé 595 metres de llarg, entre Ullà i els camps d'Andreu, amb cinc fites (*petras fictas*)⁴⁸.

Hi ha vuit jutges que no trobem amb aquesta funció a cap altre plet de la Seu⁴⁹, fet que potser cal relacionar amb la circumstància que aquest és l'únic cop en què la sentència fou favorable al particular. Hi ha un grup de trenta-cinc presents a l'acte que no hem pogut identificar en altres documents com a habitants d'Ullà o Bellcaire⁵⁰.

En un altre judici de l'any 900 *Elaredus* perd una vinya vora el Montgrí a petició de *Bonaricus* («mandatari» del bisbe) i que afrontava amb un altra vinya de Santa Maria⁵¹. Elared l'havia comprada d'homes i dones *his nominibus Dunielma, Gronia, Cecilia, Fegissima, Furientio, Usualdo, Maria, Sesecunda*⁵²; però reconeix l'autoritat del bisbe i l'evacua. Un plet molt semblant tingué lloc el 903, quan el «mandatari» Revell feu evacuar a *Rainulfus* la vinya que havia comprat a Ada i Clara i que afrontava per dos cantons amb terres de la Seu⁵³.

⁴³ Són: *Autinello* (2 vegades), *Malanico* (1), *Perlexio* (3), *Baldafredo* (5), *Madaxone* (5), *Lupone* (1).

⁴⁴ Només nou d'ells els trobem citats a la donació de delmes i primícies de Teotari per Santa Maria el 882 (DORCA, F. *Colección de Noticias para la Historia de los Santos Mártires de Gerona...*, Barcelona, ap. 2) i la petició de reconeixement de *Servus Dei* com a bisbe en 886 (VL, t. XIII, ap. 7), entre un total de quaranta-set eclesiàstics diferents.

⁴⁵ A orient *terminio de uilla Torrezella*, al sud *in flumine adarone*, a occident *in ipsa lona uel subiungit in ipsa aqualta* i al nord amb terra del bisbe.

⁴⁶ VL, t. XIII, ap. 6.

⁴⁷ Aquest i d'altres plets (*per multorum causas*).

⁴⁸ Les mesures estan fetes amb *peticas* de vuit peus i mig (*et habet ipsa petica que est mesurata VIII pedes et medio*), prop de 2,5 metres. No hem pogut situar-ho al pla perquè l'únic punt de referència que ens dona és un pou no localitzat.

⁴⁹ Només un d'ells, *Undilane*, pot relacionar-se amb el saig Undila dels judicis de 893-94. Possiblement ho és perquè en aquest plet s'encarrega de mesurar les terres en litigi i sabem que la funció del saig sovint consistia en mesurar i recórrer les propietats. Així ho feu el saig *Hyselmo* el 876 en un judici favorable a Santa Maria d'Arlés (NH, t. VII, ap. 7).

⁵⁰ La relació noms germànics/latins està molt igualada.

⁵¹ ADG, CCM pp. 142-143.

⁵² Acostumats com estem, fins ara, a trobar solament homes com a propietaris, ens hem de sorprendre de veure citades sis dones i dos homes. Quina relació els uneix?

⁵³ Un altre cop apareixen dones com a propietàries. ADG, CCM pp. 143-144.

En aquests dos judicis fou present *Servus Dei*, essent entre els jutges el prevere *Adilane*, segurament el mateix que guanyà els plets de 893-94. Entre els presents i les signatures del final dels documents he fet una llista de setze hipotètics habitants als termes d'Ullà⁵⁴. Cal esmentar que Rainulf fou present al plet contra Elared i a l'inrevés.

Si bé els habitants de *Bitinga* semblaven haver escapat a les exaccions fiscals del bisbe, hi ha però un tipus de fiscalitat més subtil –i no per això menys real–, que va destinada a sufragar els serveis per la salvació de l'ànima. Es tracta dels delmes, les primícies i les «oblacions» de l'església de Sant Joan de Bellcaire que el 1002 Silvestre II^{on} confirmarà a la Seu⁵⁵. Els habitants d'Ullà estaran més carregats d'impostos per l'església; ells i les seves terres s'han convertit en *alode* dels bisbes i han de donar *servitio fiscale*, a més dels delmes, primícies i «oblacions» de les seves esglésies⁵⁶. Un altre «alou feudal».

A Bellcaire seria el comte qui en trauria profit. En 1008 Guislabert de Rosselló i Hug d'Empúries donen a l'abadia de Sant Pere de Rodes el delme de les peixateres de l'estany de *Bedenga*:

«...de totum ipsum stagnum sic donamus ad iamdicto Sancti Petro cenobio ipsum decimum totum ab integro de ipsa piscatione id sunt pisces et angillas»⁵⁷.

Aquesta donació va inclosa amb d'altres «alous» que tenien pels pares o per «qualsevol veu». Les terres dels artigaires de Bellcaire serien també «alou feudal» dels comtes. La immunitat reial dels *hispani* fou inútil.

A l'acta de dotació de la Canongia de Girona de 1019 no hem trobat cap referència d'Ullà ni Bellcaire, cosa que vol dir que el bisbe es reservà la propietat d'aquests «alous» fiscals. La vàlua d'aquestes càrregues fiscals la coneixem per un document de 1074, quan el bisbe Berenguer anà a Ullà per imposar als seus homes el *censo et servitio quod erat oculatum et minoratum*⁵⁸. Una inundació ho havia arrasat tot; aleshores els homes reconegueren que en temps anteriors hi havia nou *mansis spanis* que pagaven de cens anyal cadascun un moltó, un pernil, una *migera* de vi, una *migera* d'ordi, dues *fogaces*, una *quarta rasa* de forment i un porc; i que, a més a més, les terres sense «manso» havien de pagar un *migera cumulam* de forment per cada *quarterada*⁵⁹. D'altra banda els «mansos» havien de donar *hostem in hispania*. Ara el bisbe –compassiu– estableix que, de les terres *spani* que quedin i hom pugui treballar, hauran de pagar una *migera cumulam* de forment per cada *quarterada* i que *faciant hostem pro predicta terra secundum quod unusquisque tenet ex ea*. Cal obtenir collites amb un

⁵⁴ Ho confirmaria el fet que es repeteixen amb tres anys de retard. Són: *Adalberto, Ansulfo, Aspido, Biato, Bonesimo, Daco, Elaredo, Execato, Mirone, Nifridio, Odone, Quirico, Rainulfo, Samuel, Uinherio, Urgila*. Podem establir una relació noms germànics/latins de 9/7.

⁵⁵ «*Et ecclesiam Sancti Iohannis que est in Bederga cum decimis, primitiis et oblationibus*». *ES*, t. 43, ap. 25.

⁵⁶ *Id.*

⁵⁷ *MH* col. 968.

⁵⁸ *ACG*, pergami original, sense classificar.

⁵⁹ La *quarta* (el quartà) és una mesura de capacitat de 18'08 litres, segons la *medida antiga* de Girona donada per LLENSA DE GELCÉN (*Breve historia de las medidas agrarias...*, Barcelona, Càmera Oficial Sindical Agraria, 1952, p. 67). El quartà és la meitat d'una mitgera i la quarta part d'una quartera, que en els nostres textos rep el nom de *aimina/emina*. Una *aimina* és la mesura de llavor suficient per a sembrar una *quarterada* de terra, avui anomenada també quartera; així, de cada quartera de terra els *spani* havien de donar al bisbe la meitat del gra necessari per a sembrar-la. Una *focacia* és un pa cuit a les cendres de la llar (*MLLM*, p. 438).

rendiment mínim de l'5 sobre la llavor per a poder tornar sembrar. Això sense fer esment que els camperols han de menjar i que el Ter en les seves inundacions tampoc no respectava les llavors dels *rustici* explotats^{59 bis}.

Ens presenta aquests «hispanos» com un grup social coherent quasi tres-cents anys després de les primeres «aprisions», que han perdut ja el seu estatus específic d'immunitat fiscal i que es mostren solidaris per no pagar el que se'ls demana.

L'interès del bisbe per conservar son «alou» d'Ullà en propietat podem atribuir-lo al fet que li facilités homes armats per tal d'imposar el seu criteri dintre el domini. Aquest servei d'armes és una pervivència de l'antic «règim dels hispanos» establert a les actes «orgàniques» de Lluís el Pietós el 815 i de Carles el Calb el 844⁶⁰.

Síntesi

Ais plets que hem estat veient, sovint hem trobat habitants d'una vila donant testimoni en contra dels seus veïns i en favor de la Seu. Podem pensar que aquesta intervenció no ha estat lliurement acceptada, que han estat forçats a declarar els uns contra els altres. És aclaridor un passatge de la *lex wisigothorum* citat en un judici contra uns pagesos del Vallespir i promogut pel cenobi de Santa Maria d'Arlés el 994⁶¹. Hom fa esment de què tan dolent és no donar testimoni com fer-ho en fals i s'estableixen les penes per aquests fets:

«Si nobilis persona est nullus homo non debet ulterius suum testimonium recipere; si uero minor ingenua persona est et dignitate et testimonio debet carere et centum flagella infamatus suscipere»⁶².

Aleshores els jutges ordenaren que vingueren *omnes conuicinores inspectores qui in predictas uillas Tapia uel Furchas fuerunt nati uel nutriti*. Tots els veïns vingueren a l'església de Sant Martí de Tordaria (lloc en conflicte) i entre ells elegiren tres testimonis que devien jurar i recórrer els límits del «alou». Així l'any 900 veiem Rainulf ser testimoni de l'expropiació d'Elared, i aquest ser-ho del primer el 903.

Pel que fa a la presidència dels tribunals hem vist que és comtal quan les terres en conflicte estaven als límits entre dues viles; els presideix el bisbe únicament quan els béns són als termes d'una vila que pertany fiscalment a la Seu⁶³.

Les terres dels artigaires van ser de bell antuvi cobejades pels poders fàctics. Així, Carlemany adreçà el precepte per als seus comtes de la marca (entre ells Odiló de Girona) notificant-los les queixes rebudes de quaranta-dos «hispanos»⁶⁴. Lluís el Pietós, el 815, estableix la primera «acta orgànica dels hispanos» que tin-

^{59 bis} Sobre els baixos rendiments de les collites de cereals a Occident durant l'Alta Edat Mitjana, vegeu l'article de V. FUMAGALLI, «Storia agraria e luoghi comuni», *Studi Storici*, XVII (1974), pp. 949-965.

⁶⁰ Vegis DUPONT, A., «L'aprision et le régime aprisonnaire dans le Midi de la France», *Le Moyen Age* 71 (1965) pp. 179-213 i 375-399. Són publicats a *NH*, t. XI, ap. 2 i *CC*, t. II, vol. 2, ap. 16 respectivament.

⁶¹ *NH*, t. VII, ap. 14. La referència a les Lleis Gòtiques es troba en *LW*, llib. II, t. IV, c.2.

⁶² *NH*, *Id*.

⁶³ Recordem que en els preceptes reials s'atorgà al bisbe el dret de jutjar dintre del seu domini. Dos tribunals comtals per Bàscara (921 i 1021) i sis presidits pel bisbe (841, 893 i 894) (el del 818 que hauria d'ésser comtal el presideix l'arquebisbe de Narbona). A Ullà són dos comtals (879 i 881) i dos del bisbe (900 i 903).

⁶⁴ *CC*, t. II, vol. 2, ap. 2. Entre aquests la relació noms germànics/latins és gairebé 1/1. Però trobem un *Zoleiman* i un *Zate* que ben poc tenen a veure amb ambdós grups.

guin terres artigades durant més de trenta anys i que són els més poderosos, *potentiores*⁶⁵; és per això que l'any següent haurà d'adreçar-ne un altre per als *infirmiores*, els que no tenien precepte reial⁶⁶. Carles el Calb el 844 fornirà una segona «acta orgànica» on confirmarà l'exempció fiscal al·ludida per son pare, precisant-la sobre el *census ecclesiarum*, les *pascualia*, el «teloneu» i d'altres exaccions i reconeixent-los la possibilitat de vendre entre ells les seves «aprisions» o de donar-les als seus descendents⁶⁷.

Però el 886 ja trobem al precepte de Carles el Gras per al bisbe de Girona una clàusula on els *spani* perden ses exempcions fiscals:

*«Ipsi vero homines qui in supradictis villis habitant vel habitatori sunt, talem obsequium vel talem servitium supradicto episcopo vel suis successoribus faciant et serviant qualem ad comites nostros facere consueverunt, tam Spani quam ceteri»*⁶⁸.

Clàusula ratificada per Carles el Ximple en 899⁶⁹. Queda anul·lada tota la legislació anterior i *Servus Dei* té les mans lliures; amb raó és el bisbe del període estudiat que acumula més plets.

Les explotacions —ho hem vist— sovint les defineix la documentació com *uillares*, que tindran una millora tècnica considerable amb la construcció d'un molí⁷⁰, culminació d'un procés d'acondicionament just quan són expropiats. S'estableix una relació de subordinació fiscal del «vilar» envers la vila.

Aquesta submissió econòmica no sembla haver-se fet sense resistències per part dels artigaires. Així *Abderama* i son fill Galderic ho tindrien lliurement després d'haver perdut un judici cap al 842 i així ho vendrien a Revell. Recordem el comportament de Revell en tallar disset figueres el 894 o el de Bernat el 1020 en negar-se a signar.

Als segles X-XI aquestes resistències són mantingudes en bloc per un grup nombrós de pagesos que han construït cases, artigat terres i plantat vinyes: el 921 el plet és contra vint-i-un homes a Bàscara; el 980 contra tots els homes de la vila de Pals (*Palaz*)⁷¹; el 982 contra vint-i-nou homes i els seus parents a l'«alou» de *Iudaicas*⁷²; el 1074 contra tots els «hispanos» d'Ullà. Són grups coherents dels quals només se citen els noms dels caps familiars (normalment homes) i que sovint tenen clergues entre ells.

Aquestes resistències a pagar *censo* o *tascha* als *ministeriales* del bisbe i la competència d'altres poderosos, el faran voltar-se d'una clientela armada que faci la guerra amb ell. Així el 1051 el bisbe pere pacta amb el comte Ramon Berenguer que faci justícia de les arbitràries exaccions que a la Seu hom pugui fer:

«Et ego Raimundus prescriptus item conuenio tibi Petro prescripto ut de ipsis tollis et tortis que homines faciunt sancte Marie sedis prescrip-

⁶⁵ Veure not. 60.

⁶⁶ *Histoire du Languedoc*, II, col. 109-111. Són aquests petits artigaires els que trobem als plets, o les seves terres que ells o els seus descendents han venut a un segon.

⁶⁷ Veure not. 60.

⁶⁸ CC, t. II, vol. 1, *Girona VI*.

⁶⁹ *Id. Girona VIII*.

⁷⁰ El «vilar» *Abderama* el té el 893.

⁷¹ VL, t. XIII, ap. 8.

⁷² En aquest grup la relació germànics/llatins és de 3/1. MARQUES CASANOVAS, J., «Sobre los antiguos judíos de Gerona», *Sefarad* (1963) XXIII, ap. 22, 35.

te et tibi in tuo episcopatum faciam iusticiam sancte Marie prescripte sedis et tibi de quibus facere potuero et de illis toltis et tortis de quibus non potuero iustitiam adiutor ero sancte Marie et tibi per rectam fidem sine tuo enganno»⁷³.

El bisbe posa el seu «honor episcopal» sota la protecció del comte (*totum meum honorem episcopalem in tuam baiuliam et defensionem*), contra grans i petits. A canvi Ramon Berenguer rebrà part de la *dominicatura* de Santa Maria de La Bisbal.

Entre els artigaires, tal com hem vist hi ha al començament del segle IX la presència d'individus clarament islamitzats: els *hispani Zoleiman* i *Zate* el 812; *Ababdela* abans del 818; *Abderama* cap al 840. A la generació següent el nom musulmà es perdrà (el fill de *Abderama* es diu Galderic).

Amb el temps sembla que la proporció onomàstica germànica augmenta considerablement. Al començament del segle IX és de 1/1 i al segle X és de 3/1 als grups d'artigaires⁷⁴. Entre el clercat de la Seu la taxa és de 3/2 en el període 882-86⁷⁵.

Encara que aquest flux sigui propi d'una moda, és també l'exponent de l'infima incidència que durant aquests dos segles tingué la difusió de l'onomàstica cristiana.

Hem observat la pervivència dels grups familiars d'«hispanos» organitzats en «mansos» al segle XI i que segueixen desenvolupant funcions de *militēs*. Ara, però, les seves «pròpies illes» hauran quedat relegades amb la integració al domini del bisbe i restaran subordinades a la *lex wisigothorum*.⁷⁶

Per acabar vull subratllar com el procés de feudalització ens ha mostrat resultats diferents a les viles estudiades. Essent adjudicades al mateix temps i sotmeses a una contínua política judicial, cadascuna tindrà una funció específica en les aportacions fiscals a l'aparell del «alou feudal» de la Seu, *aulode feal*; terme paradoxal que és el que millor defineix el seu domini en el segle XI⁷⁷.

(*) Vull agrair al professor M. Barceló els encertats consells amb què m'ha beneficiat durant la redacció de la present comunicació. Igualment vull deixar constància del meu agraïment a J. M.ª Marquès i G. Roure, els quals m'han ajudat a localitzar la documentació conservada als arxius Diocesà i Capitular de Girona, respectivament.

⁷³ ADG, CCM pp. 70-71. Les «toltes» són exaccions arbitràries (MLLM p. 1031) i les «tortes» injustícies (*Id.* p. 1034).

⁷⁴ Recordem les relacions noms germànics/llatins citades: quaranta-dos «hispanos», 1/1 (812); set individus, 1/1 (Bàscara abans del 818); vuit individus, 2/6 (Bàscara 818); trenta-cinc habitants de Bàscara, 4/3 (893-94); setze habitants d'Ullà, 9/7 (900-903); vint-i-un artigaires a Bàscara, 3/1 (921); vint-i-nou homes a *Iudaicas*, 3/1 (982).

⁷⁵ Veure not. 44.

⁷⁶ Veure BARBERO, A., «La integració social de los «hispani» del Pirineo oriental al reino carolingio», *Mélanges offertes a Rene Crozet* (2 vols.), vol. I, pp. 67-75, Poitiers 1966.

⁷⁷ Encara que no hem trobat aquesta definició als nostres documents, la prenem de BONNAS-SIE, P., *Catalunya mil anys enrera*, Edicions 62, Barcelona 1981, vol. I, p. 186.

Llista d'abreviatures: *ACG*: Arxiu Capitular de Girona; *ADG*: Arxiu Diocesà de Girona; *AIEG*: *Anals de l'Institut d'Estudis Gironins*; *CC*: *Catalunya Carolingia*, (3 t.) Barcelona 1926-55, ed. R. Abadal; *CCM*: *Cartoral de Carlemany (ADG)*, resumit i datat per J. Botet en «Cartoral de Carles Many», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras*, Barcelona 1905-1906; *ES*: *España Sagrada. Teatro geográfico-histórico de la Iglesia de España*, (52 vols.) Madrid 1746-1918, ed. per E. Florez i d'altres; *LW*: *Lex wisigothorum*, Hannover-Leipzig 1902, ed. K. Zeumer en *Monumenta Germaniae Historica, Leges, I, 1*; *MH*: *Marca hispanica sive limes hispanicus...*, Paris 1688, ed. P. de Marca i S. Baluzio; *MLLM*: *Mediae Latinitatis Lexicon Minus*, Leiden 1976, ed. J.F. Niermeyer; *NH*: *Noticias Históricas del Condado de Besalú*, (26 vols.) Olot 1908, ed. F. Monsalvatje; *VL*: *Viage literario a las iglesias de España*, (22 vols.) Madrid-València 1803-1852, ed. J. Villanueva.

DEBAT

M. Barceló:

En la comunicació de Ramon Martí s'esmenten dos *vilares* (*Abderama* i *Amidon*), així com també molts personatges, que encara porten noms musulmans a la primera meitat del segle IXè. Que jo recordi, a la documentació més antiga de San Juan de la Peña hi apareixen igualment molts antropònims musulmans. Tanmateix, no sé que mai ningú s'hagi interessat per aquesta qüestió. ¿Algú en sap res?

A.M. Mundó:

Em sembla que hi ha molt de moda en la tria dels antropònims. El cas claríssim és el d'aquell *Ababdela qui uocatur Maradon*, amb un fill que porta nom germànic, Galderic. No sé si la barreja de noms llatins, germànics, àrabs i bíblics té res a veure amb adscripcions ètniques en aquesta època.

M. Barceló:

El cas del topònim Bàscara planteja un problema similar. Ara tothom li dona una ascendència etimològica basca, però al Magreb també hi ha molts Bàscara...

J. Fort:

A l'arrel *-ask-*, de Bàscara, se li han atribuït orígens ligurs, pre-indoeuropeus, àrabs, etc., segons la moda. De tota manera, a la vista dels indicis existents, crec que en aquest cas seria convenient d'estudiar el paral·lelisme amb el Magreb.